

رسالة دلگشا، به انضمام رساله‌های تعریفات، صد پند و نوادر الامثال، خواجه نظام‌الدین عبید زاکانی، تصحیح علی‌اصغر حلبی، اساطیر، تهران ۱۳۸۳، ۳۷۰ صفحه.

این کتاب شامل مفصل‌ترین و مهم‌ترین تصنیفات منشور عبید و در جنب اثر مشهور دیگر او، اخلاق الاشراف است.

رسالة دلگشا شامل دو بخش حکایات عربی و فارسی است. در بخش عربی، نود و سه (۹۳) حکایت با ترجمه فارسی مصحح و توضیحات لغوی آمده است. بخش فارسی حاوی دویست و شصت و هفت (۲۶۷) حکایت طنزآمیز، با نثری بسیار ساده و روان است. در مایه‌هایی اخلاقی و اجتماعی چون نفاق، ریا، ظلم و فساد.

رسالة تعریفات یا ده فصل، همان‌گونه که از نامش پیداست، شامل ده فصل است عمدتاً در مایه نقد طنزآمیز خلیقات و مفسد طبقات اجتماعی با عناوین «در دنیا و مافیها»، «در ترکان و اصحاب ایشان»، «در قاضی و متعلقات آن»، «در مشایخ و مایتعلقی بهم»، «در خواجهگان و عادت ایشان»، «در ارباب پیشه و اصحاب مناصب»، «در شراب و مستعلقات آن»، «در بنگ و لواحق آن»، «در کدخدایی و ملحقات آن»، و «در حقیقت مردان و زنان».

در رساله دیگر، درویش‌نامه یا صد پند، عبید هم‌عصران منافق و فاسد خویش را آماج تیر انتقاد ساخته است. این رساله، در حقیقت، پندنامه است. رساله آخر این مجموعه، نوادر الامثال، حاوی صد و هشتاد جمله و مثل و سخن است با ترجمه فارسی آنها. مصحح در پیش‌گفتار می‌گوید که از این رساله دو نسخه با اختلافات نسبتاً زیاد به دست

حواشی، از ویژگیهای این شیوه است. برای رسیدن به بحث اصلی سنت و نوآوری در شعر معاصر، همه راههای فرعی از مضامین روان‌شناسی گرفته تا جامعه‌شناسی و فرهنگ، پله‌پله طی شده است. این اطلاعات، علاوه بر علاقه‌مندان به ادبیات، برای گروههای دیگری از مخاطبان نیز جاذبه دارد. بدین‌سان، نام کتاب مخاطبان خاص شعر و بالخصوص شعر معاصر را به خود فرامی‌خواند، اما، محتوای کتاب، جز در فصول نهایی، از این فراتر می‌رود. بحثهای مقدماتی چنان به تفصیل و پردامنه مطرح شده‌اند که تقریباً نیمی از کتاب را مقدمه و ورود به مطلب اصلی باید تلقی کرد. اصل کلام، به خلاف، از تفصیل خالی است و گزاره‌ها در نهایت ایجاز و اختصار تحلیل شده‌اند.

کوشش نویسنده در رعایت اعتدال در استشهاد شعری بجا و مقبول است. امین‌پور، جز به ضرورت، شاهد شعری نیاورده و آنچه آورده مناسب مقام است.

دو نمایه در پایان درج شده است: نمایه نامها و موضوعات و نمایه آیات و روایات و امثال و حکم. نمایه نامها و موضوعات بسیار مفید است و نگاهی گذرا به آن گستردگی دامنه پژوهش را پدیدار می‌سازد. نمایه مختصر آیات و روایات و امثال و حکم نیز، هرچند فایده عام ندارد، شاید برای مخاطبان محدودی سودمند افتد.

مؤلف، اگر فرصت و فراغت بازنگاری و پرداخت ویرایش دیگری از این اثر را بیابد، چه بسا به تلخیص و ادغام فصولی چند، با وجود احتوای آنها بر اطلاعات مفید، رضا دهد و هسته اصلی مبحث را پرمایه‌تر و برجسته‌تر گرداند.

سایه اقتصادی‌نیا

آورده: یکی (نسخه اساس تصحیح) متعلق به کتابخانه ملی فرانسه که دقیق‌تر و صحیح‌تر است؛ دیگری متعلق به موزه بریتانیا که بسیار مغلوپ و پریشان است و، با این همه، در بعضی موارد، مشکل‌گشایی می‌کند. وی می‌افزاید که به این دو متن اکتفا نکرده و با تفحص در منابع پیش از روزگار عبید، همچون جاحظ و ثعالبی و ابن قتیبه و ابن عبدربه و ابوحیان توحیدی و میدانی و به‌ویژه ابوالقاسم راغب اصفهانی (وفات: ۵۰۲) به سرچشمه‌های نوادر دست یافته و آنها را در حواشی نقل کرده است. در پایان کتاب، فهرستی از اشخاص، اماکن، ادیان و مذاهب، احادیث، آیات، کتابها، اشعار عربی و فارسی و لغات و اصطلاحات آمده است.

ندا زادگان

سلامان و ابسال، نورالدین عبدالرحمن جامی، تصحیح محمد روشن، اساطیر، تهران ۱۳۸۳، ۲۲۳ صفحه.

داستان سلامان و ابسال، که اصل آن را یونانی دانسته‌اند، ماجرای عاشق و معشوقی است که از دیار خود می‌گریزند و به غربت می‌افتند و چندان نامالیم می‌بینند که خود را به دریا می‌افکنند تا غرق شوند؛ ابسال هلاک می‌شود و سلامان زنده می‌ماند و در فراق معشوق چندان بی‌تابی می‌کند که مجنون‌وار شهره آفاق می‌گردد. سرانجام، فیلسوفی به یاری عاشق دردمند می‌آید و به نجات او همت می‌گمارد. از این طریق که او را دل‌باخته ستاره زهره می‌سازد و عشق سابق را از دل او بیرون می‌کند.

در آثار برخی از حکمای اسلامی، تفاسیری از مضامین عرفانی این داستان آمده است. از جمله ابن‌سینا، در اشارات (نمط نهم)، سلامان را مظهر انسان و ابسال را نمادی از مرتبه و درجه معرفت عرفانی او می‌گیرد.

مثنوی سلامان و ابسال، که شاعر آن را به نام سلطان یعقوب ترکمن آق‌قویونلو کرده است، هرچند پیش از این بارها به چاپ رسیده، این بار، با تصحیح محمد روشن متضمن شرح و حواشی بسیار و تطبیق و سنجش روایات متعدد، به صورتی منقح‌تر و آراسته‌تر در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است. استاد روشن، در تحقیق جامع خود، به شرح و تفسیر مطالبی پرداخته که منظومه بر آنها استوار است. وی کاربرد گسترده تمثیل را در متون نظم و نثر کهن فارسی مطرح ساخته و چگونگی نفوذ اعتقادات و آیینها و اسطوره‌های باستانی را در این متون بیان کرده است. آن‌گاه، وارد شرح داستان سلامان و ابسال شده و به روایات متعدد این داستان از جمله در النوادر ابن‌الاعرابی اشاره کرده و به سبب پیدایش داستانهایی رمزی چون حی بن یقظان (زننده بیدار)، رساله الطیر را پرداخته است. وی، همچنین، از ماجرای نقل این داستان از یونانی به عربی به قلم حنین بن اسحاق (وفات: ۲۶۰)، اشکالهای فخر رازی بر ابن‌سینا در باب تأویل معانی رمزی آن، پاسخهای خواجه نصیرالدین طوسی به این اشکالها یاد کرده است.

عناوین اجزای کتاب به شرح زیر است:

پیشگفتار، مثل و تمثیل، اسطوره آفرینش، داستانهای رمزی، معرفی سلامان و ابسال، متن داستان از برگردانیده حنین بن اسحاق به کوتاهی، جامی و سلامان و ابسال، چکیده داستان همراه با متن کامل منظومه، حواشی و